Francesco Azopardi (1748-1809)

Ta' Ivo Muscat Azzopardi

MITEJN sena ilu, biex inkun iżjed eżatt fil-5 ta' Mejju 1748, twieled fiċ-ċkejkna Malta raġel kbir li, bil-ħila tiegħu, għolla isem Artna bil-bosta mhux biss fostna, imma wkoll barra minn Malta, fid-dinja mużikali bi ħġarha.

Dan ir-raġel kien jismu Francesco Azopardi.

Ismu, Francesco, huwa komuni ħafna f'Malta u l-istess nistgħu ngħidu għal kunjomu; imma ismu u kunjomu marbutin flimkien jiffurmaw isem illustri.

U jekk isem Francesco Azopardi mhux magħruf daqs kemm imissu, jew biex nitkellmu b'qalbna f'idejna, magħruf ftit, huwa dovut għal tliet ċirkustanzi :

1) Twieled f'art fejn in-nies kbar tagħha mhumiex miqjumin biżżejjed, għax inbatu b'dik il-marda morali, kerha ħafna, li l-Ingliżi jsejħulha "inferiority complex";

Għax Francesco Azopardi kien bniedem ta' karattru li jħobb jgħix fih innifsu, ma kellu ebda pretensjonijiet u l-kburija ma kienx jaf fejn toqgħod;

3) Il-poplu kien jitħalla fil-għama.

Il-kommenti tiegħi għal dawn it-tliet ċirkustanzi huma dawn :

1) Għal dawk li jbatu bl-"inferiority complex" nixtieq infehemhom li l-intelliġenza, l-għerf u d-dehen, ma huma l-monopolju ta' ebda nazzjon.

L-intelliġenza hija don, mirqum u miżjud bil-għaqal ta' l-individwu, megħjun fejn hu possibbli minn mezzi jew proprji jew ta' xi ġeneruż li jista' jkun bniedem ieħor jew il-Gvern.

Ma għandna x'ngħidu xejn, pajjiż ċkejken bħal tagħna, jekk jiġi ipparagunat ma' pajjiżi kbar bħall-Ingilterra, Franza jew l-Italja, ma għandux ħlief ċans wieħed għal kull 200 ċans li għandu Ingliż, Franċiż jew Taljan.

Imma meta dan iċ-ċans jinzerta, l-intelliġenza ta' dak il-Malti hija eżattament ta' dik l-istess qawwa ta' l-oħrajn.

F'kelma waħda, biex niftiehmu aħjar, jekk Malta tinzertalha pittur kbir, l-Ingilterra, biex tkun daqsna, irid ikollha 200 wieħed ta' l-istess qawwa tiegħu. L-istess ħaġa nistgħu ngħidu għal

Franza jew l-Italja, u l-istess ingħidu għal skulturi, poeti, mużiċisti, ecc., ecc.

Mela ma naqtgħux qalbna billi aħna ċkejknin, għax kif ġa għidtilkom, l-intelliġenza... u d-donijiet l-oħra, ma huma l-monopolju ta' l-ebda nazzjoni għax in-natura ma tagħmilx preferenzi.

2) Rigward it-tieni ċirkustanza, ma nistgħu ngħidu xejn għax ħadd ma jista' jlumu lil Azopardi jekk kellu karattru riżervat u għoġbu jkun umli flok kburi.

3) Rigward il-kustjoni li l-poplu kien jitħalla fil-għama, illum id-dinja tbiddlet bil-bosta u bl-invenzjonijiet ġodda li għandna sar mixi 'l quddiem kbir.

Aħna wkoll f'Malta bdejna nqumu fuq tagħna u bis-saħħa ta' lsien Malti, ilsien il-poplu, li qabel kien mistmerr, iżda l-lum miqjum, għalkemm mhux biżżejjed, nistgħu nwassluha dak li ma stajniex nagħmlu b'ilsna barranin, u bis-saħħa tar-Rediffusion, li permezz tiegħu għaxriet ta' eluf ta' nies jistgħu jisimgħu u jitgħallmu dak li qabel ma sata' qatt jasal f'widnejhom—qiegħed illum nagħtikom tagħrif sħiħ ta' dan il-Malti li tant għamilna ġieh.

B'hekk il-kotra tal-Maltin—u mhux biss dawk il-ftit li jafu jaqraw bit-Taljan, jew bl-Ingliż, jew bil-Franċiż, jonkella dawk il-ftit li studjaw l-armonija—isiru jafu xi ħaġa fuq dan il-kbir mużiċist li nzerta Malti bħalhom, kif minn żmien, ilhom jafuh dawk il-barranin kollha li fil-kulleġġi u l-Konsevatorji jibdew xi kors ta' mużika u, jridu jew ma jridux, ikollhom jisimgħu b'ismu bħala wieħed mill-pijunieri tal-Mużika.

Qabel nibda nagħti ħjiel tal-ħajja ta' dan il-pijunier, tagħrif li rnexxieli niġbor minn ħafna kotba, nixtieq insemmi min huma dawk il-ħafna kittieba li kitbu fuqu u nistqarr minn issa, biex nara li ħadd ma jikkritikani, li din il-lista mhiex kompluta u jekk f'Malta hawn xi ħadd li jaf fuqu xi ħaġa li jien ma għidthiex f'din it-taħdita, nitolbu jibgħathieli, biex jekk xi darba, biex infakkar lil dawk li għad iridu jiġu warajja, ifettilli nistampa din it-taħdita tiegħi għax, kif igħid il-Malti "il-miktub mhux maħrub", **il-ħajja ta' dan il-kumpajżan** tagħna tkun kompluta kemm tista' tkun.

Mela issa ser insemmilkom il-kotba li qalu xi ħaġa fuq Francesco Azopardi :—

I. Grove's dictionary of Music and Musicians—Editur H.

C. Colles, M.A. (Oxon.)—stampat fl-1929, isemmi lil Francesco Azopardi fuq fuq, u fost il-kliem li jgħid fuqu sejjaħlu "a learned Italian theorist". Ma hemmx għalfejn ingħidu li dan żball oħxon u mhux suppost li jidher fi ktieb ta' importanza bħalma hu Grove. Forsi Grove ried igħid li Francesco Azopardi kien influwenzat mill-mużika taljana għax hu studja l-Italja. Jista' jkun, imma f'dan il-każ kien imissu jispjega ruħu aħjar.

II. Fir-rivista bit-Taljan li kienet tistampa ruħha f'Malta jisimha l-*Arte* u sewwa sew fin-Nru. 13 ta' l-ewwel sena, dehret bijografija twila mhux ħażin fuq dan il-Malti, imma min kitibha jidher li kien iħobb ħafna r-rettorika u mhux dati u fatti storiċi.

F'din il-bijografija jissemmew tliet kotba oħra li fihom hemm xi tagħrif fuq Azopardi imma jien ma rnexxilix insibhom u għalhekk ser insemmihom biss *ad futuram rei memoriam*.

Dawn it-tliet kotba huma :

III. Gazzetta letterarja ta' Parigi tal-1789—No. 179.

IV. Dizionario degli Scrittori di Musica, stampat Palermu fl-1814.

V. Enciclopedia popolare italiana.

VI. Ktieb ieħor, li hu mill-iżjed importanti, li jsemmi, indirettament, lil Francesco Azopardi tagħna huwa : "Double Counter point and Canon" by Ebeneyr Prout B.A. (London). Prout huwa awtorità kbira għax barra li hu Professur tal-Mużika fl-Università ta' Dublin, għandu wkoll it-titlu onorarju ta' Direttur tal-Mużika ta' Trinity College ta' Dublin u Edinburgu.

L-Editur ta' dan it-Trattat huwa Augener Ud, u ġa deher stampat xi seba' darbiet.

Jien għidtilkom li Francesco Azopardi huwa msemmi indirettament. Biex tifhmuni aħjar ser inġib maqlub għall-Malti l-par. 416 li jinsab f'paġna Nru. 210 li jgħid :

" M'hi ħaġa xejn ħafifa li jinkiteb kanoni f'iżjed minn żewġ
" taqsimiet imsejjes fuq dak li jissejjaħ *canto fermo*; l-eżempju
" li nuru hawn taħt, meħud mix-xogħol ta' Cherubini, juri li
" din mhiex ħaġa li ma tistax tkun."

Hawn jieqaf kliem Prout u nsibu li l-biċċa mużika mogħtija minn Prout bħala eżempju, ġiet meħuda minn "Corso di contrappunto e fuga" ta' Cherubini u għalhekk, biex flok indirettament, naraw kif jidħol fin-nofs Francesco Azopardi tagħna, qbadna f'idejna t-trattat ta' Cherubini.

VII. Dan it-Trattat, miktub bil-Franċiż u maqlub għat-Taljan minn Luigi Felice Rossi, iġib in-Nru. 55027 u stampah l-Editur G. Ricordi & Co. ta' Milan.

Fil-paġna 84 u 85 tat-tielet edizzjoni, fit-taqsima "delle imitazioni a tre e a quattro parti" insibu dan il-kliem li ġibnieh għall-Malti kelma b'kelma :—

" Kull speċi ta' tixbih jew imitazzjoni li tkellimna fuqhom " fiż-żewġ taqsimiet ta' qabel, jistgħu jitħaddmu tlieta, erbgħa u " wkoll iżjed, partijiet.

" Azopardi, kompożitur malti, isserva b'żewġ għan-" jiet li jistgħu jiswew bħala sies biex fuqhom isir tħarriġ ta' kull " ġens ta' imitazzjoni, b'kull taqsim taż-żmien (intervall) li trid, " jiġifieri li jista' jkun intervall akbar jew iċken.

"Jien jidhirli (issokta jgħid Cherubini) li l-allievi fil-bidu ta' " l-istudju u tħarriġ tagħhom jistgħu jimxu wara dan il-metodu " li għandu jiswa ta' ġid kbir fl-istudju ta' l-imitazzjoni."

Hawn jieqaf kliem Cherubini u jidhru ż-żewġ *għanjiet*, jew biex insejħulhom bi kliem tekniku taljan, li huwa użat fl-ilsna kollha, "*canti*", li kiteb Azopardi.

VIII. Bijografija oħra, mill-aħjar, fuq Azopardi, inkitbet ukoll mid-Duttur Pawlu Pullicino, Kanonku tal-Katidral, fl-1876.

IX. Trattat importanti ieħor li fil-paġni 64 u 66 isemmi l-ktieb ta' Cherubini, li mhux ħaġ'oħra ħlief ir-riproduzzjoni tal-Musico Prattico ta' Azopardi, huwa dak miktub minn J. Frederick Bridge, Duttur tal-Mużika (Oxon.) u magħruġ mill-Edituri Novells, Ewer & Co. Dan it-Trattat li jismu "Double Counterpoint and Canon" fl-1881 kien ġa stampa ruħu ħames darbiet b'tirata ta' elf kopja kull darba u dan juri kemm hu magħruf u importanti.

Qabel ngħalqu l-lista ta' kotba fuq Azopardi irridu nsemmu li l-ktieb "Il Musico Prattico" ġie maqlub mit-Taljan għall-Franċiż minn Tramery u iżjed 'il quddiem ingħidulkom xi ħaġa fuqu u fl-aħħarnett insemmu lil......

XI. ...... Ulderico Rolandi li kiteb fl-Archivio Storico di Malta, sa fejn nafu aħna, l-aħjar bijografija fuqu. Dan il-ktieb ġie stampat f'Ruma fl-1929-30 u fl-ewwel volum, li fih ta ħjiel **fit-tul tal-mużika, mużiċisti u tijatri** f'Malta, igħid li t-tagħlim tal-Mużika f'Malta kien jiġi mgħallem l-aktar minn għand indi-

vidwi u skejjel privati li l-aktar magħrufin fosthom kienu dawk ta' Mikiel Anġelo Vella, Francesco Azopardi u oħrajn.

Minn fuq dawn il-kotba kollha li semmejtilkom ġbart il-ħajja tal-kumpajżan tagħna Francesco Azopardi li għamel ġieh lil ismu, lir-Rabat u fuq kollox u fuq kulħadd lil Malta tagħna.

Nistqarr li ġbidt ftit fit-tul u li aktarx dejjaqtkom xi ftit. Nitlobkom tagħdruni imma l-ħsieb tiegħi hu biss li ngħidilkom kemm kien kbir Francesco Azopardi tagħna billi nsemmilkom x'qalu fuqu l-barranin u mhux aħna nfusna.

Issa ngħaddu għal ħajja tiegħu.

* * *

Francesco Azopardi huwa bla dubju xejn wieħed mill-aktar mużiċisti illustri li qatt kellha Malta.

Kif ġa għidtilkom twieled ir-Rabat ta' l-Imdina fil-5 ta' Mejju, 1748, mela din is-sena għalaq 200 sena li ilu mwieled. Min kienu l-ġenituri tiegħu ma sibniex s'issa imma bi ħsiebi nibqa' nfittex sakemm insibhom xejn xejn biex isimhom jibqa' magħruf fl-istorja tagħna li f'ħafna ħwejjeġ hija nieqsa minn dettalji importanti wisq meħtieġa.

Beda l-istudji tiegħu, hawn, f'art twelidu, taħt Dun Mikiel Anġ Vella, li għax bejn l-1715 u l-1792, u wara ssoktahom fil-Ġimnasju ta' Napli, għal għaxar snin sħaħ, jiġifieri mill-1760 sal-1770, li dak iż-żmien kien immexxi miċ-ċelebri N. Piccinni, u laħaq kuntrappuntist mill-aqwa.

Meta temm l-istudji tiegħu f'Napli kien tant tħarreġ tajjeb li riedu jafdawlu f'idejh it-tmexxija ta' dak il-Ġimnasju li ftit qabel ma kienx ħlief student fih, imma Azopardi ħass li s-sliem fi ħdan il-familja tiegħu f'Malta, kienu wisq aħjar mill-unuri kollha li sata' jikseb barra minn pajjiżu. Min sata' jlumu jekk **il-karattru tiegħu** u l-fehmiet tiegħu kienu magħġunin hekk?

Naħsbu iżda li qabel ġie Malta għal kollox għaddew xi ftit snin; imma nafu li wara erba' snin li temm l-istudju tiegħu ġà kien sar magħruf ħafna għall-Quddisiet li għaraf jikteb b'dehen kbir, u fosthom jisraq li nsemmu :

a) Waħda li kiteb fl-1768 meta kien għadu student fil-Konservatorju;

b) Oħra li kiteb fl-1770 sewwa sew kif temm l-istudji tiegħu;

ċ) U t-tielet waħda—għal erbat ilħna u strumenti—li kiteb fl-1772 għall-Kattidral.

Din il-fama li kiseb hekk malajr ħajret lill-Isqof Mons. Pellerano biex jibgħat għalih Malta u jaħtru organista u assistent ta' B. Zerafa tal-Kattidral ta' San Pawl.

Meta l-Ordni tal-Kavalieri ta' San Ġwann spiċċat minn Malta laħaq "Maestro di Cappella" tal-Konkattidral ta' San Ġwann u fl-1804 laħaq ukoll, wara Zerafa, M. di C. tal-Kattidral.

Ma hemmx għalfejn ingħidilkom jien li din il-karika dejjem ġiet fdata f'idejn l-aħjar mużiċisti tal-Gżira.

Azopardi, barra milli kien kittieb tal-mużika, kien ukoll imgħallem mill-aħjar u kuxjenzjuż, u fost il-ħafna allievi tiegħu nixtieq insemmi dak il-kbir mużiċist, Malti ieħor bħalu u bħalna, Nicolò Isouard li tiegħu qed inhejji bijografija, sħiħa kemm tista' tkun, li bi ħsiebni nxandar f'Diċembru, egħluq sninu.

Francesco Azopardi, barra mill-Quddisiet li ġà semmejna, ikkompona ħafna bċejjeċ sagri oħra, jiġifieri : Quddisiet, innijiet, antifoni, responsorji u fuq kollox Oratorju.

Fl-1802 fit-Tijatru Manoel saret "Il-Passjoni ta' Kristu" tiegħu.

Imma l-isbaħ biċċa xogħol li ħallielna dan il-kumpajżan tagħna, hija, bla dubju xejn, it-Trattat "Il Musico Prattico" li ġà semmejtilkom qabel. Dan it-Trattat qalbu għall-franċiż il-magħruf Framery fl-1786 u iżjed 'il quddiem ġie rivedut f'edizzjoni oħra minn Choron u ġie mdaħħal bħala ktieb-test fil-Konservatorju ta' Pariġi, Bavarja u bliet oħra.

L-isem preċiż tal-ktieb huwa "*Il musico prattico o lezioni*
" che conducono gli allievi nell'arte del cotnrapunto insegnando
" loro a maniera di comporre correttemente ogni specie di musi-
" ca; opera composta secodo i principi dei *Conscvatori d'Italia* e
" messa nello ordine più semplice e più chiaro da Francesco
" Azopardi. "

U dan ifisser li dan l-imgħallem tal-mużika għaraf jiġbor dawk il-ħafna liġijiet imxerrda u konfużi li kienu jeżistu fi żmienu u qegħidhom f'dik l-ordni li wrajh inqdew biha l-Konservatorji kbar tad-dinja biex jgħallmu l-kittieba tal-mużika fuq sisien sodi u ċari.

Azopardi kiteb ukoll "storja fuq in-nisel tal-mużika", imma dan il-ktieb baqa' bla mitbugħ.

Min jaf, jaħasra, fejn spiċċa teżor bħal dan li aktarx jibqa' mindfun fid-dlamijiet ta' l-injuranza.

Iżjed 'il quddiem għedtilkom li Azopardi tagħna kien raġel sempliċi u umli.

Biex nippruvalkom kliemi ser naqleb mill-Franċiż għall-Malti dak li qal huwa nnifsu fid-daħla tal-ktieb tiegħu "Il Musico Prattico" li għadni kif semmejtiilkom. Isimgħu mela kliemu :

" Hafna nies kitbu s'issa—jiġifieri qabel l-1786—fuq il-mużika imma ħadd ma ħaseb biex jifforma metodu li jwassal lill-Allievi mill-bidu sa l-aħħar, targa targa, sakemm jilħqu kuntrappuntisti tajba"

Imbagħad iżjed 'l isfel issokta jgħid li b'dan il-metodu mhux bi ħsiebu jiddetta liġijiet lis-surmastrijiet imma biex iqiegħed f'ordni ċar dak li s-surmastrijiet għallmu lilu u jtemm id-daħla billi jitlob maħfra talli jippreżenta ktieb miktub bi stil sempliċi li hu hejja għall-istudenti u mhux għas-surmastrijiet.

Din id-daħla, kif ġà għedtilkom, turi kemm kien umli Azopardi għax iż-żmien li dejjem ta l-isbaħ pariri wriena u ippruvalna li l-ktieb ta' Azopardi sar, baqa' u għadu sal-lum imsemmi fl-aħjar Trattati għat-tagħlim tal-Kuntrapunt.

Framery, meta qalbu mit-Taljan għall-Franċiż, stqarr li huwa għażel dan it-Trattat għax kien l-aħjar fost kemm-il wieħed kienu jeżistu dak iż-żmien u ta' qabiu biex il-mużika tiġi mgħallma fuq sisien xjentifiċi.

U biex inwettqu s-siwi ta' dan il-ktieb ser ingħidulkom li fl-aħħar paġna tiegħu, tidher l-approvazzjoni, in-*nihil obstat*, għat-tbigħ tal-ktieb, iffirmata minn Gritry li dak iż-żmien kien jirrappreżenta l-Gwarda-siġilli ta' l-Istat ta' Franza. Gritry f'dawn il-kelmtejn ta r-raġuni l-għala l-ktieb sata' jitħalla jistampa ruħu.

Isimgħu kliem Gritry nnifsu :— " Jien nippermetti t-tbigħ " ta' dan il-ktieb għax din il-biċċa xogħol hija l-waħdanija li fiha " jidhru eżempji mill-aħjar u miktubin b'sengħa li jsaħħu u juru " teorija komuni ta' l-akkordi."

Mela kif jidher minn din l-approvazzjoni ta' Gritry, dan il-ktieb deher mitbugħ bis-sensja tal-Gvern ta' Franza.

Skond l-istorjografi li kitbu fuq Azopardi, il-mużika tiegħu kienet miżmuma bl-akbar għożża fi Spanja u l-Bavarja wkoll, barra minn fi Franza fejn deher il-ktieb li semmejtilkom ftit ilu; li, milli jidher, daħal ukoll f'pajjiżi kbar oħra.

Azopardi kiteb għadd kbir ta' bċejjeċ mużikali imma l-aktar bċejjeċ tal-Knisja u l-lista hija wisq twila biex inġibuha hawn, imma biex nagħtukom ħjiel tar-riżorsi kbar tiegħu f'din il-materja biżżejjed ingħidilkom li mill-1768 sal-1807 kiteb aktar minn mitt biċċa fosthom 24 quddiesa u 16-il biċċa profani.

Francesco Azopardi miet f'Malta fit-8 ta' Frar, 1809. Fejn hu midfun?—*Rolandi*, il-bijografu ta' l-*Archivio Storico di Malta*, igħid li jinsab midfun fil-Konkattidral ta' San Ġwann, fil-waqt li l-Kanonku Pullicino tana dettalji sħaħ tal-kliem li hemm minquxin fuq il-lapida sepolkrali tiegħu, kliem li ġie miktub mill-Vigarju Ġenerali, il-Wisq Reverendu Dun Viċenz Galea. Din il-lapida tqiegħdet fl-1879 bħala tifkira tiegħu.

Kulma għidna s'issa huwa x'għamel il-Malti Francesco Azopardi għall-mużika, għal Malta tiegħu u għad-dinja mużikali.

Aħna x'għamilna għalih?

Kemm-il banda f'Malta ħasset id-dmir li tqimu billi titgħammed għal ismu?

Il-mużika tiegħu li, skond Pullicino, kienet tinsab merfugħa fl-Arkivju tal-Kattidral, għadha teżisti?

Kemm-il Banda għandha r-ritratt tiegħu fil-Każin tagħha, barra mill-Istitut ta' San Ġużepp?

Il-Gvernijiet li kellna minn 140 sena 'l hawn kemm-il triq semmew għalih, x'passi ħadu biex il-mużika tiegħu, jekk għadha teżisti, kultant nisimgħuha?

Kemm-il statwa tiegħu għandna fil-ġonna tagħna u bnadi oħra ħlief fl-Orpheum tal-Gżira?

Meta kellna, jaħasra, t-Tijatru Rjal, fit-taraġ li mid-daħla jtellgħek għall-*foyer*, kien hemm żewġ busti żgħar, wieħed ta' Francesco Azopardi u l-ieħor ta' Nicolò Isouard, imma huma wkoll jinsabu fost il-ħerba ta' dak il-bini, it-tijatru tagħna, li għalkemm ħadd ma għadu jsemmih, igemgem u jikteb fuqu, kulħadd iħoss li jmissu ġà raġa' tala'.

Jien nittama li jitla' ma jdumx għallanqas qabel ma dawk kollha li raw il-gwerra u li rawh isir ħerba ma jkunu lkoll taħt it-trab; u nittama wkoll li meta jtallgħuh, jarġgħu jidhru l-figuri ta' dawk iż-żewġ Maltin kbar, Azopardi u Isouard.

Iżda mhux taħt sura ta' żewġ busti żgħar, imma statwi sħaħ, ħalli kull meta nidħlu fit-Tijatru tagħna narawhom quddiemna ħajjin, inħarsu lejhom bil-qalb u b'soddisfazzjon, niżżuhom ħajr ta' dak li taw lil Malta u lid-dinja, u nitolbuhom jaħfrulna talli nsejniehom — kif inħobbu ninsew lill-kbar tagħna — għal aktar minn seklu.

San Ġiljan, 19. 9. 48.